

UDK 27(091):091:811.16"9/10"

Vanda Babič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

CERKVENOSLOVANSKA OSTALINA NA SLOVENSKEM –
ŽITJE SV. GREGORIJA, RIMSKEGA PAPEŽA IZ
SUPRASELJSKEGA ZBORNIKA

Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža je osmo besedilo *Supraseljskega zbornika*, najboljše-nejšega starocerkvenoslovanskega cirilskega spomenika iz 10.–11. stoletja. V nekdanji Kopitarjevi zapuščini, ki je danes del Rokopisne zbirke NUK v Ljubljani, je pod sign. *Cod. Kop. 2* shranjenih prvih 118 listov menologija – cerkvenih beril za mesec marec. Prvi del zbornika oblikuje skupno devetnajst besedil, od tega je sedemnajst žitij pravoslavnih svetnikov ter po ena pohvala in molitev. *Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža* se po vsebini od večine žitij razlikuje, saj ne opisuje mučeniške smrti svetnika, ampak njegovo posvečeno življenje oz. njegovo legendarno pozitivno lastnost – dobroto in radodarnost.

Ključne besede: Supraseljski ali Retkov zbornik, najboljše-nejši starocerkvenoslovanski cirilski rokopisni spomenik iz 10.–11. stoletja, menologij – cerkvena berila za mesec marec, žitja pravoslavnih svetnikov, *Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža*

The Hagiography of St. Gregory, Pope of Rome is the eighth text in the *Codex Suprasliensis*, the largest Old Church Slavic Cyrillic monument from 10th-11th centuries. In Kopitar's bequest, now part of the Manuscript Collection of the National and University Library (NUK) in Ljubljana, the first 118 folios of a menology—ecclesiastic readings for the month of March—are preserved under the callnumber *Cod. Kop. 2*. The first part of the collection consists of nineteen texts of which seventeen are hagiographies of Orthodox saints, the other two are an adoration and a prayer. *The Hagiography of St. Gregory, Pope of Rome*, differs from most hagiographies, as it does not describe the martyrdom of a saint but rather his saintly life and/or his legendary positive characteristics—compassion and generosity.

Keywords: *Codex Suprasliensis* or *Codex of Retko*, the largest Old Church Slavic Cyrillic monument from 10th-11th centuries, menology—ecclesiastic readings for the month of March, hagiographies of Orthodox saints, *Hagiography of St. Gregory, Pope of Rome*

V Rokopisni zbirki Nacionalne univerzitetne knjižnice v Ljubljani je shranjen prvi del *Supraseljskega zbornika* (*Codex Suprasliensis*), ki je najboljše-nejši starocerkvenoslovanski cirilski rokopisni spomenik iz 10.–11. stoletja.¹ Zbornik je del Ko-

¹ Po vsebini je zbornik cerkvenih beril za mesec marec (*menologij*) z žitji svetnikov pravoslavne cerkve in zbornik homilij (pridig) za postni in velikonočni čas (*panegirik*). V celoti obsega 285 strani (skupno 37 zvezkov/sešitkov = XXXVII kvaternijev) in 48 besedil, od tega je 24 žitij, 22 homilij (večinoma Janeza Zlatoustaja) ter po ena pohvala in molitev. Spomenik je danes dragocena lastnina treh evropskih nacionalnih knjižnic: – ljubljanske (118 listov ali prvih šestnajst kvaternijev z devetnajstimi besedili [sedemnajst žitij, po ena pohvala in molitev]), – sanktpeterburške (16 listov ali dva polna sešitka – XVII. in XVIII. kvaternij – s štirimi besedili [dve Zlatoustovi besedi in dve cerkveni berili]) in – varšavske (151 listov ali 19 sešitkov – od XIX. do XXXVII. kvaternija – s petindvajsetimi besedili [dvajset hvalnic in pridig ter pet žitij svetnikov]).

pitarjeve zbirke slovanskih kodeksov, natančneje njena šestnajsta enota (sign. *Cod. Kop. 2: Supraselski kodeks-čti-minej za marec*) med skupno štiriintridesetimi rokopisnimi enotami iz Kopitarjeve zapuščine. S spomenikom je tesno povezano tudi naslednje besedilo (sedemnajsta enota) – *Kopitarjev prepis celotnega Supraselskega kodeksa* (sign. *Cod. Kop. 1*), ki ga je naš veliki slavist ustvaril v letih 1838–1840.²

Ljubljanski del spomenika sestavlja prvih *devetnajst* besedil zbornika (sedemnajst cerkvenih beril za dneve od 4. do 24. marca³ ter ena pohvala in ena molitev). Po večini so to žitja pravoslavnih svetnikov, v katerih je opisan samo “svetniški” del njihovega življenja: mučeniška smrt in raznovrstni čudeži, ki so jih s svojo predano molitvijo priklicali trpeči kristjani. Od “mučeniških” žitij (imenovanih *мучение, мжка* ali *страсть*) se vsebinsko loči pet žitij (večinoma imenovanih *житие*), v katerih je predvsem poudarek na njihovem svetniškem življenju in na čudežih, zaradi katerih je mnogo nevernikov začelo verovati v boga.⁴ Mednje spada tudi osmo besedilo Supraselskega zbornika – *Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža*.

Življenjepis sv. Gregorija je po naročilu papeža Janeza VIII. napisal Janez Diakon, sodobnik sv. Cirila in Metoda in soustvarjalec *Italske legende* (latinskega poročila o sv. Cirilu), v štirih knjigah v letih 873–875. Kratka oblika življenjepisa je bila kmalu prevedena tudi v grščino, poznal jo je že Fotij v Carigradu, verjetno pa tudi Metod. Grški življenjepis je podlaga za starocerkvenoslovanski prevod, ki je zapisan v Supraselskem zborniku (v Spremni besedi Marijana Smolika k: LUKMAN 1980: 267) in je starejši izmed dveh znanih prevodov tega besedila.⁵ Mlajši je nastal v sredini 14.

² Jernej Kopitar se je za *Supraselski zbornik* zanimal že pred izdajo Clozevega glagolita (1836), saj je želel oba spomenika primerjati med seboj; žal pa si mu ga je od Bobrovskega uspelo izposoditi šele nekaj let kasneje. Tako mu je ta leta 1838 na Dunaj najprej poslal drugi del rokopisa, katerega je Kopitar prepisal v prvih mesecih 1839. Po vrnitvi izposojenega dela je od Bobrovskega kmalu prejel še prvih 16 sešitkov, ki jih je začel prepisovati 19. februarja, z delom pa končal 20. aprila 1840. Ne ve se, zakaj tega dela ni nikoli vrnil. Po Kopitarjevi smrti (1844) je bil prvi del spomenika leta 1845 skupaj s preostalo rokopisno zbirko prepeljan v Ljubljano – v last ljubljanske Licejske knjižnice, predhodnice današnje NUK (JAGIČ 1910: 212–213; MOŠIN 1971: 46). Kopitarjev prepis je zapisan v kurzivni cirilici, z dokaj majhno pisavo, zato je na žalost težko berljiv. Ohranjanje vizualno podobo spomenika: obliko stolpčica, enako dolžino vrstic, vse okrajšave in nadvrstične znake; včasih se je avtor želel celo pri inicialah približati obliki v izvirniku, velikokrat je izrisal tudi vinjete nad začetki beril itn. Ob robovih besedila (levo in desno) so izpisane opombe o napakah, paleografskih in pravopisnih značilnostih spomenika, jezikovnih posebnostih itn. Njegove opazke so preproste, velikokrat je ob strani brez pojasnil samo ponovno izpisana oblika, ki je pritegnila njegovo pozornost, včasih pa so navedene tudi ustrezne v drugih jezikih, npr. v latinščini, grščini. Posebno razveseljujoči so prevodi treh oblik v slovenščino (enkrat tudi v češčino): – na strani [Kop 65, tj. *Supr* 57^[27]] je ob sedemindvajseti vrstici na desni strani besedila pripis *ѣже = ko Carn.?* in = *уо Boh.*, – na strani [Kop 147, tj. *Supr* 136^[11]] obliko *напрѣждъ* spremlja droben pripis *carn. naprēj.*, – na strani [Kop 387, tj. *Supr* 359^[1]] pa je ob levi strani besedila *ѣтъ погъ къ бою* (na predhodni strani je izpisana tudi oblika *роподинъ*) Kopitarjev pripis *роподинъ погъ cf. Gospod Jernej*.

³ Med beriloma za 13. marec in 19. marec so vrzeli zaradi manjkajočih listov. Pri ljubljanskem delu zbornika je izgubljenih najmanj deset listov, medtem ko sta ostala dela spomenika – sanktpeterburški in varšavski – popolnejša, saj samo slednjemu manjka predzadnji list (o tem več v: BABIČ 2011a: 162–164).

⁴ O vsebini ljubljanskega dela Supraselskega zbornika glej v člankih: Vanda BABIČ, *Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – Zgodbe, kraji in osebnosti ljubljanskega dela Supraselskega zbornika* (prvi del besedil – do Mučenja sv. Sabina), SR 59/2, 161–178; Vanda BABIČ, *Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – Žitja svetnikov v ljubljanskem delu Supraselskega zbornika* (drugi del besedil – od Mučenja sv. Sabina do konca), *Zora* 80, 57–77.

⁵ Izdaja Supraselskega zbornika Bolgarske akademije znanosti nam poleg reprodukcij originala in prepisa besedila žitja ponuja tudi grški izvirnik [*Blg* 119–124].

stoletja in je kot svojevrsten uvod zapisan v rokopisu štirih knjig *Dialogov* sv. Gregorija, shranjenem v *Ruski nacionalni knjižnici* v Sankt Peterburgu (sign. Q. I. 275; PETKOV 1993: 27).

Gregorij I. Veliki (lat. *Gregorius Magnus*; ok. 540 – 12. 3. 604) je bil štiriinšestdeseti rimski papež v letih 590 – 604 in je med pravoslavni Slovani eden izmed najbolj cenjenih zahodnih svetnikov in piscev (HANNICK 1974: 41–57). Po svojem, med ljudmi zelo priljubljenem, delu *Dialogorum libri IV de miraculis patrum Italicorum* (napisanem med julijem 593 in 594) je poimenovan tudi *Gregorius Dialogus*. Bil je prvi papež, ki je bil predhodno menih, in je tudi kot papež živel in zagovarjal preprosto asketsko življenje. Bil je velik mistik, znan po svoji odločnosti in človeški modrosti. Poleg sv. Avgušтина ga štejejo za duhovnega očeta in učitelja srednjega veka. Svojo službo je pojmoval kot služenje, saj je prav on vrsti papeških nazivov dodal ime *servus servorum Dei* – sln. *služabnik božjih služabnikov*. Iz papeštva je ustvaril glavno duhovno in politično noč na Zahodu, prizadeval pa si je tudi za odpravo suženjstva in preprečevanje vojn. Organiziral je obrambo proti Langobardom, z njimi 592 podpisal premirje in jih spreobrnil v katolištvo. Trudil se je za ponovno evangelizacijo Velike Britanije, kamor je poslal opata Avgušтина Canterburyjskega. Misijon med Angli in Sasi je bil, po mnenju F. K. Lukmana (1980: 116), eno njegovih najodličnejših in najtrajnejših del (... k veri privedel je Angle, goreč od svete ljubezni čredi Kristusovi nov pridružil je rod. Zvest pastir se je trudil, na to vso skrb si obračal, da pomnoženih čred Bogu pripeljal bi v dar. Božji konzul bil s tem si zares; veseli se zmage: tvojih naporov poslej tvoj brez konca bo sad; zapis na nagrobnem kamnu pri oltarju sv. Gregorija v levi stranski ladji bazilike sv. Petra; LUKMAN 1980: 263). Poostiril je cerkveno disciplino in spodbujal razvoj reda benediktincev; med drugim je reformiral mašo in dal kanonu njegovo današnjo obliko (*Sacramentarium Gregorianum*). Je avtor številnih teoloških, duhovnih in pastoralnih spisov in pisem, kot sta npr. *Pastoralno vodilo* [*Liber regule pastoralis*], *Razlaga Jobove knjige* [*Moralia in Job*] itn. Ustanovil je rimsko pevsko šolo (*Schola cantorum*), jo gospodarsko podprl in uredil s primernimi pravili, zato mu pripisujejo tudi *gregorijanski koral* (LUKMAN 1980: 41). Ponavadi ga upodabljajo v papeških oblačilih, s knjigo in škofovsko palico v roki; včasih mu na rami čepi tudi golob. Je zavetnik učiteljev, učenjakov, glasbenikov in cerkvenih pevcev. Njegovemu spominu je posvečen 12. marec (v Supraselskem zborniku 11. marec) [SRL: 379; ODB II: 875–876].

Gregorij I. Veliki je bil potomec ugledne in premožne rimske družine (oče Gordian je bil višji uradnik, *regionarius*) in je bil sprva na visokem uradniškem mestu kot rimski prefekt (*praefectus Urbis*), potem pa se je leta 574 ali 575 odpovedal posvetnemu življenju in se naselil v samostanu sv. Andreja apostola v Rimu (LUKMAN 1980: 17–20). Šest let je bil zastopnik (*apokriziarij*) v Konstantinoplu, nato pa se je vrnil v Rim in bil leta 590, po smrti papeža Pelagija II., enoglasno izvoljen za papeža. Ker si sam te zadolžitve ni želel, je pisal cesarju, naj njegove izvolitve ne potrdi; ker pa s svojim pismom ni uspel, je hotel celo zbežati, vendar so za njegovo namero izvedeli in ga zadržali v Rimu, kjer je bil 3. septembra 590 posvečen v škofa in imenovan za papeža (LUKMAN 1980: 22–27). Zaradi strogega posta si je nakopal trajno želodčno in črevesno bolezen s hudimi krči in omedlevico, vendar je to sprejemal kot božjo dobroto. Zaradi tega je bil do bolnikov in ubogih vedno mehkega srca. Dobrodelnost

in zgledno življenje sta bili njegovi opazni vrlini, zato sta omenjeni tudi na njegovem nagrobnem kamnu pri oltarju sv. Gregorija v levi stranski ladji bazilike sv. Petra: ... Velikega svečenika telo v tem grobu počiva, ki povsod in vsevdilj v dobrih delih živi: glad je preganjal z jedjo in preganjal je mraz z obleko, duše z besedo svetó je pred sovražnikom kril; spolnjeval je z dejanjem, kar koli učil je z besedo, nauke nebeške učeč, dajal je vernikom zgled ... (LUKMAN 1980: 263).

Žitja Supraselskega zbornika spadajo v začetno obdobje razvoja tega žanra; odlikujejo jih najlepše značilnosti predkanonskega žitja – naivni naturalizem, verodostojno detajliranje in realistično opisovanje življenja svetnikov. Poleg tega je v njih opaziti tudi vpliv antične pustolovske in biografske proze, antične poezije in ustnega slovstva. Avtorji so v svojih zgodbah uspeli že s povsem beletrističnimi metodami ustvariti dramatičnost pripovedi: razgibanost zgodbe se zrcali v retoričnem pripovedovanju, fantastiki, hiberbolah in v slikovitosti ljudske epike.⁶ Že stoletje kasneje so namreč te prvine neizprosno preganjali iz visokega kanonskega žitja, katerega oblika je bila strogo določena, v njem pa prevladujeta simbolika in idealistično upodabljanje svetnikov (BOEVA 1978: 60 in 63). Boeva (1978: 64) žitja v zborniku tematsko deli na zgodbe o mučenikih, umrlih za vero – teh je v spomeniku največ (npr. *Mučenje sv. Pavla in Julijane* [Sev 1^[1]–15^[15]], *Mučenje sv. Baziliska* [Sev 15^[18]–23^[26]], *Mučenje sv. Pionija* [Sev 124^[7]–142^[18]] in *Mučenje sv. Aleksandra* [Sev 155^[1]–166^[30]]), pripovedi o samotarjih, puščavnikih (npr. *Žitje Pavla Preprostega* [Sev 168^[28]–174^[7]], *Žitje sv. Izakija* [Sev 185^[24]–209^[20]], *Mučenje sv. Dometija in njegovih učencev* [Sev 213^[29]–220^[5]]) in besedila o cerkvenih dostojanstvenikih (npr. *Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža* [Sev 119^[15]–124^[5]]). Osrednje osebnosti v žitjih še niso večplastno predstavljene: ni ponotranjenega doživljanja in opisovanja pristnih človeških značilnosti, zgodbe se osredotočajo predvsem na njihova dobra dela, raznovrstne čudeže, ki so jih s svojimi gorečimi molitvami priklicali trpeči kristjani, na preizkušnje in kesanja, pa tudi na to, kako se zavedo svojega grešnega življenja in spremenijo svoje versko prepričanje (npr. v *Mučenje sv. Trofima in Evkarpia* [Sev 209^[23]–213^[25]]).⁷ Večina žitij tudi ne vključuje npravstveno-poučnega zaključka, ki ga nadomeščajo biblične prispodobе in citati iz bogoslužnih knjig. Tako je tudi v *Žitju sv. Gregorija*, kjer se npr. prigoda papeža z revežem konča z molitvijo. V mnogih žitjih Supraselskega zbornika zasledimo prepoznavno značilnost tega žanra – trikratnost dejanj;⁸ tako je sv. Pavel Preprosti tri dni in noči čakal pred vrati sv. Antonina, da se ga je usmilil [Sev 170^[11–17]], trikrat je zapodil zlodeja, naj zapusti mladeničevo dušo, preden je stopil na kamen in zagrozil, da ne bo nikoli več sestopil [Sev 172^[9–26]], prav tolikokrat je padla ženska trkala na vrata sv. Jakoba, naj jo spusti k sebi [Sev 315^[7–24]] in čez tri dni so se umrli mučeniki prikazali v sanjah sv. Petru [Sev 81^[1–2]] itn. Ve-

⁶ Tako se v *Žitju Pavla Preprostega* zlodej spremeni v kačo, dolgo sedemdeset laktov [Sev 173^[23–25]], v *Čudežih sv. Konona* pa nastopa v obliki starke z iznakaženim telesom [Sev 36^[20–21]]. V *Mučeniški smrti sv. Artemona* jelen spregovori s človeškim glasom [Sev 224^[3–4]] itn.

⁷ V pripovedih o svetnikih tudi ni bogatih živopisnih predstavitev okolja, konkretnih opisov svetnikov itn. (BOEVA 1978: 64–65).

⁸ Magičnost trikratnega je prepoznavna značilnost že žitij sv. *Simeona Prevajalca* (gr. Συμεών ὁ Μεταφραστής, slov. *Simeon Metafrast*), bizantinskega hagiografa, ki je v 2. polovici 10. stoletja pisal pesmi in pridige, predvsem pa predeloval stare življenjepise svetnikov (zbirka *Monologij* v 10 delih), ki so imeli močan vpliv na cerkvenoslovanska žitja v vzhodnoslovanskem, bolgarskem in srbskem slovstvu ([SRL 1115], BOEVA 1978: 62).

liko motivov v zborniku je prevzetih iz pustolovskih in bibličnih besedil: npr. prerokbe svetih mož (npr. sv. Izakija in škofa Sisanija v *Mučeniški smrti sv. Artemona*), moč nad živalmi (sv. Aleksandra in sv. Artemona), čudežni glas z nebes (v *Mučanju sv. Trofima in Evkarpija*), življenjske preizkušnje (sv. Pavla in sv. Jakoba), ožvitev mrtvega (npr. v *Žitju in mučeniški smrti Bazilija in Kapitona, mučenih v Hersonu*), trpljenje v ognju (sv. Pionija in sv. Kapitona) itn. (BOEVA 1978: 70). Legendarni motivi in vpliv ljudskega izročila bogatijo tudi *Žitje sv. Gregorija*, katerega zgodba temelji na dveh motivih – dobrodelnosti svetega moža do ubogih in uresničitvi neznančevega prerokovanja: prosjak se bodočemu papežu predstavi kot poveljnik ladje, ki je po potonitvi obubožal (tako poklic kot sama usoda mornarja sta značilni prvini pustolovske pripovedi; BOEVA 1978: 69), sv. Gregorij mu trikrat pomaga in preda vse svoje premoženje, tudi srebrno posodo – materin dar [Sev 119^[28]–121^[5]], mnogo let kasneje pa revež ponovno obišče sv. Gregorija – njegova podoba se skrivnostno spreminja, enkrat je neizkušeni otrok, drugič že sivolasni starec – in mu razkrije svojo prerokbo izpred mnogih let, da ga bo vsemogočni bog postavil za “patriarha svoje svete cerkve” (BOEVA 1978: 69).

Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža je v Supraselskem zborniku napisano na straneh [Sev in Blg 119^[15]–124^[5]]⁹ (listi 61 [recto] – 63 [verso] oz. od trinajste strani VIII. kvaternija do druge strani IX. kvaternija). Kot vsa ostala besedila v *Supraselskem zborniku* je napisano v prelepi pokončni ustavni pisavi.¹⁰ Besedilo najavlja drobcena vinjeta z rastlinskim motivom na levi in desni strani (glej tu, str. 56). Celoten naslov *мѣсѣца марѣа въ дѣи житіе грегѣора папѣи роумѣскѣа* (sl. *Meseca marca, 11. dne: Žitje Gregorija, rimskega papeža*) je po, v tem spomeniku, ustaljenem načinu, napisan z nekoliko manjšimi črkami.¹¹ Ob robu začetka žitja je velika iniciala Б (v obliki *блжении*)

⁹ V originalu je besedilo žitja na straneh [Supr 121^[15]–126^[5]]. Med knjižnima ([Sev] in [Blg]) izdajama Supraselskega zbornika ter digitalizirano izdajo NUK (ki sledi originalu) je namreč v številčenju strani prišlo od 75. strani dalje do razlike dveh strani. Vzrok temu je list 38^{a-b}, ki je v originalu napačno uvezan pred VI. kvaternij; dejansko pa je to 8. (zadnji) list XII. kvaternija. Po Mošinovem mnenju (1971: 51) Miklošič te napake, ki je nastala že pri Kopitarjevem prepisu, ni opazil in je trajno ostala v razvrstitvi listov originala, v obeh knjižnih izdajah ([Sev] in [Blg]) pa je vključen na pravo mesto. Številčenje besedila se med izdajama [Sev] in [Blg] na eni strani ter originalom (oz. digitalizirano izdajo NUK) na drugi ponovno uskladi z 89. listom oz. s stranjo 177 (o tem več v: BABIČ 2011b: 59–60).

¹⁰ Zbornik je v celoti napisal samo en zapisovalec – Retko – v prvi polovici 11. stoletja v zahodnem delu Vzhodne Bolgarije [KME III: 781], zato se imenuje tudi *Retkov zbornik*. Zapisan je na dobro obdelanem pergamentu, z izenačenim pisavo v zgodnji obliki cirilice, v prelepi pokončni kaligrafski ustavni pisavi. Besedilo je podano strnjeno: presledkov med besedami ni, razen manjših za pikicami ob zaključku posameznih besednih zvez. Črke v velikosti 3–4 mm so razvrščene nad linijo. Okraševanje spomenika je preprosto: v inicialah, ki se na začetku posameznih besedil (nekoliko pomaknjene iz vrste) spuščajo navzdol ob levi strani vrstic, in v vinjetah med besedili je izrisan enostavni geometrično-pletelinasti tip ornamenta z rastlinskimi motivi ([KME III: 778] in MOŠIN 1971: 47–50). Naslovi besedil so izpisani z nekoliko manjšimi črkami (Severjanov navaja natančnejši podatek, da zavzemajo $\frac{3}{4}$ običajne velikosti črk v spomeniku [Sev 119]), pri tem pa so nekatere črke v višino raztegnjene in štrljo iz vrstice navzgor, npr. ѿ, ѧ, ѡ, leva paličica v prejetiranem ю, *јor* v digramu ѡи itn. (glej tu, str. 56, tj. Supr 121^[15]).

¹¹ Pri tem je prvi del naslova (do pikice za števnikom) napisan na zdrgnjeni podlagi; avtor je verjetno odstranil napačen zapis in na isto mesto zapisal novo besedilo [Sev 119]. Ostale značilnosti naslova, zabeležene v [Sev], so še: ѿ v *мѣсѣца* je zapisovalec prilagodil iz, predhodno napačno zapisanega, cirilskega ѧ, pecelj pri črki ѧ v treh besedah štrlil iz vrstice (*мѣсѣца ѧ марѣа ... папѣи*, medtem ko so ostali *a*-ji običajne velikosti), iz vrstice sega tudi *јor* v grafemu ѡи (*папѣи ѡи*). Črka ѡ na koncu vrstice je zaradi pomanjkanja prostora pomanjšana in nadpisana (*роумѣскѣа*).

geometrijskega bizantinskega stila z rastlinskim motivom, ki se na levi strani besedila razprostira navzdol čez sedem vrstic in je ena izmed večjih in lepših inicial v zborniku. Celotno žitje je izpisano z nekoliko večjimi črkami (velikosti 3–4mm), pri tem pa se nekatere črke razpotežajo pod osnovno linijo, npr. ϣ, ϣ̇, ϣ̈, ϣ̉ (v digramu ϣ̊), prav tako tudi redko rabljene velike (*verzalne*) črke.¹² Iz vrstic navzgor ponavadi štrlijo samo razpoteegnjene in v obliki nekoliko zožane male črke, ki se pojavljajo izključno na koncu nekaterih (nekoliko daljših) vrstic – z njihovo zožano obliko je avtor verjetno usklajeval dolžino vrstic. V zgodbi o sv. Gregoriju I. Velikem je v ta namen enkrat uporabil podaljšani τ (npr. πατριαρ̄ωζδ̄βα [Sev 119^[18]]), petkrat ožji in višji ϣ (npr. ϣ̄δ̄ν̄ῑν̄ῑ ϣ̄δ̄ν̄ῑν̄ῑ [Sev 121^[8–9]]) ter sedemkrat nadpisani ο (npr. κορ̄αβ̄'νικ̄μ̄ [Sev 119^[30]], μ̄'ε̄ρο [Sev 122^[4–5]]). Dolžino zapisa (na koncu vrstic) skrajšujejo tudi ligature, npr. v *Žitju sv. Gregorija* petkrat ϣ̄ (npr. βαλ̄ε̄νο̄ϣ̄ο̄ῡμ̄δ̄ [Sev 120^[17]], ἱ̄ε̄μ̄δ̄ [Sev 121^[11]]) in enkrat “neobičajna” ligatura ῑτ̄¹³ = $\dot{\varsigma} + t$ (npr. ο̄τ̄ζ̄β̄β̄ῑτ̄ᾱ/ϣ̄ [Sev 120^[27–28]]).¹⁴

Supraseljski zbornik je napisan v zgodnji obliki cirilice, zato ne preseneča, da imajo nekateri grafemi starejšo obliko od tistih, ki se pojavljajo v mlajših spomenikih. Nedvomno sta arhaične oblike grafema za *c* in *č*: prvi (ϣ) se v zborniku (brez zamika spodnjega peclja v desno) v celoti zapisuje v linijskem sistemu – ч (npr. ч̄ρ̄ζ̄η̄ο̄ρ̄ῑζ̄ζ̄ч̄ [Sev 119^[19]]), drugi (ч) pa ima spodnjo paličico pomaknjeno na sredino čaše – ѣ (npr. м̄ѣч̄енӣко̄ӯ [Sev 119^[21]]).

Navpični pecelj pri *jatu* še ne prodira navzgor čez linijski sistem, ampak ohranja višino ostalih črk (npr. в̄ид̄ѣ̄ѡ̄ [Sev 121^[23]]). Grafem se v zborniku uporablja tudi za zapis *'a* (namesto ѡ) za mehкими soglasniki, kar lahko razlagamo kot vpliv glagolske predloge (npr. в̄с̄ѣ̄др̄ж̄ит̄ѣ̄л̄а̄ в̄о̄га̄ [Supr 122^[1–2]] : кап̄л̄ѣ̄мӣ [Sev 51^[14]], в̄р̄х̄ов̄ѣ̄н̄а̄го̄ [Sev 122^[18]] : в̄ш̄ӣѣ̄н̄ѣ̄го̄ [Sev 10^[20]], ц̄ѣ̄сар̄ѣ̄а̄ [Sev 260^[17–18]] : с̄ам̄ар̄ѣ̄н̄ѣ̄ [Sev 517^[15]]; KME III: 779).

V zborniku se pojavljajo trije grafemi za *i*: – običajni in pogosti и, ki ima nekoliko starejšo obliko črke z vodoravno prečno črtico, nekoliko pomaknjeno navzgor – н (npr. пр̄ӣне̄ст̄ӣ [Sev 38^[23]], в̄ел̄н̄ш̄ӣ [Sev 37^[10]] itn.), in dve obliki *paličastega i*: – і se praviloma uporablja na koncu vrstic (kot zadnja ali predzadnja črka) pri izenačevanju dolžine vrstic (npr. к̄р̄з̄ш̄т̄ен̄ӣа̄ [Sev 400^[26]], н̄ӣш̄т̄ѣ̄ [Sev 101^[26–27]]), – *paličasti i* s pi-

¹² Velike (*verzalne*) črke segajo v besedilu pod osnovni linijski sistem in zavzemajo najmanj dvakratno višino malih črk (ko stojijo na začetku vrstice, so tako kot inicialne pomaknjene iz vrste). Običajno so enostavne oblike, čeprav lahko posamično najdemo tudi nekoliko razkošnejše. V *Žitju sv. Gregorija, rimskega papeža* sta uporabljeni samo dve verzalni črki: enkrat Т, ki s podaljšanim pecljem pronica že v naslednjo vrstico, in črka Ъ, ki je v vseh treh primerih nekoliko manjša in ne posega v spodnjo vrstico.

¹³ V *Supraseljskem zborniku* je izpričana še ena “nenavadna”, vendar pogostejša, ligatura ῑτ̄ = $\dot{\varsigma} + t$ (npr. ѣ̄л̄ӣ [Sev 13^[14]]), ki pa v *Žitju sv. Gregorija* ni zapisana. Opozoriti velja, da je pri povezavi teh dveh črk običajna ligatura ѣ̄, ki pa je v *Supraseljskem zborniku* načeloma ni, čeprav je pisec enkrat ustvaril tudi zapis ϣ̄ӣѣ̄т̄ѣ̄ [Sev 446^[20–21]]. V varšavskem delu spomenika najdemo npr. tudi “trojino” ligaturo ῑѣ̄ӣ = $\dot{\varsigma} + t + i$ (npr. ѣ̄л̄ӣ [Sev 530^[23]]).

¹⁴ Sicer pa nam *Supraseljski zbornik* na koncu vrstic ponuja še ogromno cirilskih ligatur, nadpisanih in razpotegnjenih črk, kot so npr. н̄ӣ = $n + i$ in ѡ̄ = $n + ѡ$ (npr. на̄р̄ече̄н̄ӣѡ̄ [Sev 196^[29]] in пл̄ѣ̄н̄ѣ̄/ш̄ен̄ [Sev 418^[28–29]]), ѡ̄ = $m + ѡ$ (npr. г̄ла̄го̄л̄ѣ̄м̄ѣ̄н̄ѣ̄ [Sev 252^[30]]), ѡ̄ = $m + ѡ$ (npr. ӣѡ̄ [Sev 561^[18]]), ш̄ӣ = $\dot{\varsigma} + i$ (npr. ѡ̄т̄ѣ̄ско̄ӯн̄ѣ̄ш̄ӣ [Sev 233^[30]]), н̄ӣ = $p + i$ (npr. пр̄ӣе̄т̄ѣ̄ж̄ӣ [Sev 426^[8]]), м̄ӣ = $m + n$ (npr. м̄ӣо̄/га̄ [Sev 547^[21–22]]), ѣ̄ = $\dot{\varsigma} + i$ (npr. пр̄ѣ̄ѣ̄/сто̄ѣ̄ [Sev 462^[8–9]]), ѣ̄ = $\dot{\varsigma} + je$ (npr. в̄р̄л̄ѣ̄ [Sev 542^[12]]) itn., nadpisani с̄ (npr. в̄ѣ̄ [Sev 110^[17]]), ӣ (npr. ѡ̄ӣ [Sev 174^[17]]) in т̄ (npr. в̄ѣ̄ [Sev 169^[22]]) ter razpotegnjena ѣ̄ in ѣ̄ (npr. по̄ло̄ӯѣ̄/м̄ѣ̄ [Sev 68^[16]], р̄ӣм̄ѣ̄т̄ѣ̄ [Sev 186^[10]] itn.

kicama (i) pa pri zapisu tujk (npr. ἰώδυνα [Sev 354^[16]]) in v položaju za “navadnim” *i* (npr. положи *i* [Sev 26^[9]], блаженіи [Sev 64^[30]], прихѡдаштіи^{хъ} [Sev 38^[10]],¹⁵ vendar tudi ѡштѡштѣи^{мъ} [Sev 38^[15]] in раждаѣтъ· ѡде [Sev 400^[19]]).

Jery je ustaljene oblike – *jor* + *paličasti i* = **чи** (npr. страни [Sev 102^[271]]), vendar se (izredno redko) pojavlja tudi kot zveza *jer* + *paličasti i* = **ы** (npr. прѣвѣстѣмъ ради матери [Sev 124^[1–2]]) in *jor* + “*navadni*” *cirilski i* = **чи** (npr. помѣишлѣнии [Sev 249^[18–19]]), vendar so pogoste tudi oblike **вложенѣи** [Sev 120^[25]], **чѣстѣиѣи** [Sev 120^[23]] itn.¹⁶

Pri nosnikih je posebna raba grafemov za **ȣ*:¹⁷ v zborniku se pojavljajo kar štirje cirilski znaki, od katerih sta dva pogosta: trioglati **Ɑ** za soglasniki ter običajni **ⱦ** za samoglasniki in na začetku besede (npr. по дѣвѣти чѣтъ ѣ тридесѣти лѣтъхъ [Sev 9^[24–25]], глаголаѣ [Sev 119^[29]] : дивнаа сѣа козѣ [Sev 224^[17]], аже [Sev 42^[26]]). Poleg omenjenih znakov se posamično pojavljata še **Ѧ** (npr. мѣкѣ сѣа [Sev 222^[16–17]]) in **ѧ**, ki pa naj bi po mnenju raziskovalcev nastal vedno s popravljanjem napačnih črk (npr. ѧже [Sev 164^[16]],¹⁸ сѧдѧѧ² [Sev 390^[13–14]]¹⁹ itn.).

Starejše oblike sta tudi *omega* – z visoko sredinsko črtico (npr. $\omega\epsilon\omega\Delta\rho\alpha \dots \omega\epsilon\omega\phi\iota\lambda\alpha$ [Sev 54^[6-7]]), ki je v nekoliko mlajših spomenikih na vrhu skrajšana, in *psi* – v obliki križa (npr. $\psi\alpha\lambda\prime\mu\beta$ [Sev 70^[25]]).

Pri *ižici* v štrli spodnji pecelj navzdol pod vrstico (kot grški *ypsilon* je tudi sestavni del digrama $\sigma\psi$) in se večinoma zapisuje v tujkah (npr. $\epsilon\psi\alpha\rho$ 'Гелинско' [Sev 545^[27]], $\delta\psi\rho\iota\lambda\iota\alpha\eta\epsilon$ [Sev 1^[27]]), včasih pa tudi namesto že omenjenega digrama oz. ψ (npr. v dat. sg. $\psi\lambda\zeta$ 'прѣтѣвъ коцмиръ' [Sev 34^[22–23]], $\psi\iota\omega\eta\eta\iota\psi$ [Sev 34^[22–23]]).

Grafem ϕ *th* ima v Supraselskem zborniku glasovno vrednost *t*, kar potrjujejo primeri, tipa ἀφ' οὐρατοῦ [*Sev* 99^[26]] : ἀττοῦρατε [*Sev* 99^[27]].

Od značilnih grških grafemov se zapisujeta še α *ks* v tujkah (npr. $\Delta\alpha\upsilon\tau\alpha$ [*Supr* 73^[2]]) in ς , vendar samo kot številčna vrednost 6 (npr. $\varsigma\epsilon\ \Delta\epsilon\upsilon\varsigma$ [*Supr* 23^[28]]).

V spomeniku se uporabljata oba polglasnika (ʒ in ʋ) s pogostimi medsebojnimi zamenjavami in redkimi izpusti (npr. ѿ хѣѣ ѿѣ ꙗѣ нашѣмъ · ѣмѣужѣ слава ѣ дръжава · вѣ вѣкы вѣкомъ ѡмин [Sev 97^[19-21]], кѣ сѣбѣ [Sev. 170^[30]], вѣздръдѣѣ ѡмъ сѡ [Sev 479^[11]]), ter vsi prejetirani vokali: poleg že omenjenih ѣ in ѡ oz. ѡ še ю, ѡ, ѣ (npr. проина [Sev 122^[17]], ѡко [Sev 120^[30]], любаѣтѣмъ [Sev 123^[30]], ѡловѣѣѣскоѣ ѡзпасаѣнѣ [Sev 123^[16]], čeprav najdemo (posebno pri tujkah) tudi posamične zapise brez prejetacije (npr. ѡуѡнѡнѡѣ [Sev 213^[11]], дрътема [Sev 220^[9]], сѡѡѡѡ [Sev 122^[12]], глаголаѡѡ [Sev 446^[5]], ѡ дѣрѣ [Sev 482^[12-13]], ѡсѡѡѡѡѡѡ [Sev 450^[26]]²⁰ itn.).

¹⁵ Ob pogostejših zapisih сѣѡшаштѣхъ [*Supr* 40^[4]], вѣжи [*Supr* 121^[17]], григори [*Supr* 121^[26]] itn.

¹⁶ Pri oblikah nom. sg. m. *вляжънъи, шестъи* ... prihaja bodisi do kontrakcije končnice določne oblike *-yъb > -y* in zapis *jery* kot *ъи*, ali pa je to (ob enakem cirilskem zapisu) le starejša oblika (*-*ъjb*) iste končnice.

¹⁷ Medtem ko pri zadnjem nosniku *Q ni posebnosti: ж se praviloma zapisuje za soglasniki (tudi za mehkimi l', n', r'), ѣ pa za samoglasniki (npr. свѣнѣ ꙗдѣиша [Sev 1^[15]], глаголющихъ [Sev 30^[13]], ꙗгоуде [Sev 2^[16]]: вѣнѣише [Sev 3^[17]]. ѣ [Sev 2^[3]]).

¹⁸ Izdaja Severjanova (po njej pa tudi [Blg]) poudarja, da je grafem ѣ nastal s popravkom iz ѣ, pri čemer se je po naključju ohranila *jota* iz prejšnjega grafema [Sev in Blg 164 in 184].

¹⁹ Prvotno je bila napisana oblika *сѣднѣи*, pri kateri je bila nato zadnja črka zamenjana z *ѣ*, pri tem pa naj bi ostala leva navpična črta črke *и* [Sev in Blg 390].

²⁰ Primeri zapisov z *e* namesto *je* potrjujejo glagolsko predlogo besedila [KME III: 779].

Nadvrstični znaki so v Supraseljskem zborniku izredno pogosti (njihovo rabo je npr. podrobno opisal že Fran Miklošič [*Mikl* VII–X]). Med njimi sta prevladujoča *spiritus lenis* in *spiritus asper* – oba se pojavljata tako nad začetnim vokalom v besedi kot tudi v sredini besede – nad drugim vokalom v vokalni zvezi: prvi predvsem nad palatalnim redukcijским vokalom (npr. вѣвѣдѣти и вѣ клѣтъ [*Sev* 121^[30]], ѹбѣтънни [*Sev* 67^[12]], дѣнь [*Sev* 120^[17]]), drugi pa nad vsemi samoglasniki²¹ (npr. ѿдѣннъ [*Sev* 121^[22]], воѿвѣда ѿменемъ дѣрипа [*Sev* 15^[21–22]], товоѿѣ ꙗроуѣскы [*Sev* 15^[21–22]], роуѣзска ѡзѣка [*Sev* 146^[25]], ѿ ѿни мнози [*Sev* 171^[1–2]], патрѣрхъ [*Sev* 121^[12]], vendar tudi кѣстантина [*Sev* 54^[6–7]], силѣна [*Sev* 122^[12]] itn.). Zelo podoben šibkemu pridihu je *apostrof*, ki ga je avtor zbornika zapisoval na mestu izpuščenega polglasnika ali polnega vokala (npr. к'то [*Sev* 55^[14]], дѣх'омъ [*Sev* 15^[14]], вѣшѣна'го [*Sev* 120^[19]]). *Cirkumfleks* ima v Supraseljskem zborniku nad grafemom dva položaja: – nad ѡ, ѡѣ, ѡ in w stoji na sredini širine grafema oz. digrama (npr. своѡѣ [*Sev* 122^[17]], да ѡѣтѣшнѣшнѣ са [*Sev* 1^[22]], коуѡирослѡужениѡ ѡѣже [*Sev* 185^[28–29]], пиѡнни [*Sev* 142^[14]]), – nad grafemi л, н, р in v tujkah nad к, г, х pa je zamaknjen nekoliko v desno in označuje njihovo mehkost (npr. глагоуѡшнѡу [*Sev* 75^[24]], нѣнѣ [*Sev* 69^[22]], гоуѡшнѣмъ [*Sev* 5^[26]] in кѣла [*Sev* 119^[26]], ѡгѣлъ [*Sev* 463^[17]], рахѣнѣ [*Sev* 386^[13]]). Za označevanje številčne vrednosti črk in okrajšav splošno poznanih besed se uporablja *titla*, ki je v zborniku oglate oblike in ravna z zavihkoma na vsaki strani navzdol (npr. Мѣсаца марта въ вѣ мѣчѣниѣ сѣлаго пиѡн'на [*Sev* 124^[7]], въ ѣ дѣнь [*Sev* 68^[22]]; MošIN 1971: 48–49; KME III: 779).

Prepis in prevod *Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža* iz Supraseljskega zbornika v slovenščino²²

[VIII] 61 – recto [*Sev* in *Blg* 119^[15] oz. *Supr* 121]²³

мѣсаца марта въ вѣ житѣ грегѡра

Meseca marca, 11. dne: Žitje Gregorija,
rimskega papeža.

папы роуѣзскаѡ.

Блаженѣи грегѡриѡ постаѣнѣ

Blaženi Gregorij je bil postavljen

²¹ Razen nad ѡ, ѡѣ, ѡ in w [*Mikl* VIII], nad katerimi je ponavadi izpisan *cirkumfleks*.

²² Prevod besedila *Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža* iz Supraseljskega zbornika sta prvotno spodbudila NUK in Studio Fatamorgana, ki sta želela ta veliki cirilski spomenik predstaviti širši javnosti v obliki video in audio zgoščenke. V ta namen sem pri prevodu skušala v največji meri slediti izvirniku, saj naj bi bili vizualni predstavitvi originala hkrati sopostavljeni tako ustrezno slovensko besedilo kot zvočna ponazoritev izgovora starocerkvenoslovanskega besedila, pri katerem sta mesta besednih poudarkov določila dr. Alenka Šivic-Dular in dr. Matej Šekli, izvirno besedilo pa prebrala in studijsko posnela strok. svet. Janez Zor in dr. Robert Grošelj. Do izida zgoščenke na žalost ni prišlo, zato se na tem mestu iskreno zahvaljujem vsem omenjenim kolegom za izkazano pomoč in njihov strokovni prispevek. Eden izmed največjih spomenikov slovanske pismenosti, katerega del je danes neprecenljiva dragocenost Rokopisne zbirke NUK, je tako vsaj simbolično združil strokovna prizadevanja nekdanjih in sedanjih predavateljev študijske smeri Pirmerialno slovansko jezikoslovje na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Izvirno besedilo je v prepisu natisnjeno s presledki med besedami, kot v originalu pa so ohranjeni vsi nadvrstični znaki (title, apostrofi, naglasna znamenja) in okrajšave besed. Zaradi lažjega razlikovanja med črkama c in č je pri prvi uporabljena mlajša oblika – ц (v zborniku ч), pri drugi pa starejša – ѣ (taka, kot je v samem spomeniku). Mlajša oblika je tudi pri grafemu za i – и, medtem ko je v spomeniku dosledna raba н. V besedilu so označena – dvojno podčrtana – naglasna mesta v besedah (kot sta jih določila dr. Alenka Šivic-Dular in dr. Matej Šekli).

²³ Glej op. 9.

²⁴ въ ѿдѣннѣи на дѣсѣте

БЗІСТЪ ПАТРИАРХЪ. СѢИ БЖИИ²⁵ ЦРЪ
КВИ РИМѢСѢИ. А ПРѢЖДЕ ПАТРИАРШЪСѢА.
ЦРЪНОРИЗЪЦЪ БѢ ВЪ МАНАСТЪРИ. СѢА
ГО²⁶ АПОСТОЛА АНДРЕА. НАРИЦАЕМЪАГО
КЛИСКАВЪ. ²⁷ БЛИЗЪ СѢОУ²⁸ МЖУЕНИКОВЪ.
ИВНА И ПАВЛА. БѢАШЕ ЖЕ ИГОУМЕНЪ ТО
ГО МАНАСТЪРЪ. МАТИ ЖЕ ЕГО БЛАЖЕНАА СІ
ЛВИНА. ЖИВѢАШЕ БЛИЗЪ ВРАТЪ СѢАГО³¹ ПА
ЛА АПОСТОЛА. НА МѢСѢ НАРИЦАЕМЪЕМЪ
КЕЛА НОВА. ТЪ ЖЕ БЛАЖЕНЪ ГРИГОРИИ. ЕР
ДА СѢАБѢАШЕ ВЪ ХЪЗНИНѢ СВОЕИ. И ПИСА
ШЕ. ПРИДЕ КЪ НЕМОУ МАЛОМОШТЪ. МОЛА И
И ГАЛОЛА. ПОМИЛОУИ МА РАБЕ БѢ³³ ВЪШЪ
НАГО. ІАКО СТАРѢИШИНА БѢХЪ КОРАБЪНИКЪ.

za patriarha svete božje rimske
cerkve; pred svojim patriarhatom
pa je bil menih v samostanu svetega
apostola Andreja, imenovanem Clivus
Scauri,²⁹ ki je bil v bližini (cerkve) svetih
mučenikov Janeza in Pavla.³⁰ Bil je predstojnik
tega samostana. Njegova mati, blažena
Silvija, je živela blizu Vrat svetega
Pavla apostola,³² v okraju, imenovanem
Caelia Nova. Ko je blaženi Gregorij
sedel v svoji celici in pisal,
je prišel k njemu revež in ga
prosil: »Usmili se me, služabnik Boga
najvišjega! Bil sem poveljnik mornarjev,

61– verso [Sev in Blg 120 oz. Supr 122]

И ИСТОПНИХОМЪ СД И ПОГОУБИХОМЪ МНОГО И
МѢНИИ. И СВОЕ И СТОУЖДЕ. ЛЮБОВНИШТИ
И ЖЕ И ПО ИСТИНѢ РАБЪ ХРИСТОСОВЪ. ПРИЗЪ
ВЪВЪ СЛОУГѢ СВОЕГО ГАЛОЛА НЕМОУ. БРАТЕ
ШЕДЪ АЖДЪ СЕМОУ³⁴ ЗЛАТНИЦЪ. БРАТЪ ЖЕ ШЕ
ДЪ СЪТВОРИ ІАКОЖЕ ПОВЕЛѢ НЕМОУ РАБЪ БОЖИИ
ГРИГОРИИ. И ДАСТЪ МАЛОМОШТИ³⁵ ЗЛАТНИЦЪ.
И ОУИДЕ. ПАКЪ ОУБО МАЛО ПРѢМОУДНЪ ВЪ
ТЪЖДЕ ДЕНЬ. ПРИДЕ ТЪЖДЕ МАЛОМОШТЪ КЪ

potopili smo se in izgubili veliko
premoženja, svojega in tujega.« Kristusov
služabnik je bil do revežev resnično radodaren.
Poklical je svojega slugo in mu rekel: »Brat,
pojdi in mu daj šest zlatnikov.« Brat je šel
in storil, kot mu je zapovedal božji služabnik
Gregorij: dal je revežu šest zlatnikov.
In ta je odšel. Potem pa je revež malce počakal
in še istega dne znova prišel k blaženemu

²⁵ СВАТѢИ БОЖИИ

²⁶ СВАТѢАГО

²⁷ V besedilu zvezi [...] БѢ ВЪ МАНАСТЪРИ. СѢАГО АПОСТОЛА АНДРЕА. НАРИЦАЕМЪАГО КЛИСКАВЪ. [...], ki se v besedilu pojavi dvakrat [Sev 119^[19–21] in 122^[6–8]], se polstavčni odvisnik нарицаемъаго клискавъ napačno sklonsko ujema z roditeljskim prehodnega samostalnika апостола (v prvem primeru je v roditeljski postavljen tudi samo ime samostana, tj. нарицаемъаго клискавъ). Praviloma bi se moral slovnično ujemati z mestnikom samostalnika манастирь; pravilno bi bilo torej napisano БѢ ВЪ МАНАСТЪРИ. СѢАГО АПОСТОЛА АНДРЕА. НАРИЦАЕМЪЕМЪ (pravilno stesl. нарицаемъемъ) клискавъ. V mlajšem prevodu: БѢ ВЪ ОБИТЕЛИ СѢГО АПАА АНДРЕА. НАРИЦАЕМЪИ КЛИСКАВЪ (PETKOV 1993: 33^[5]) in пришедши к тебѢ ВЪ ОБИТЕЛИ НАРИЦАЕМЪА КЛИСКАВЪ (PETKOV 1993: 34^[15–16]).

²⁸ СВАТОУО

²⁹ Stesl. клискавъ; gr. *Κλοισκαῖρη*, lat. *Clivus Scauri* – ime samostana, posvečenega sv. Andreju apostolu (danes *Cerkev sv. Gregorija Velikega /San Gregorio Magno/* v Rimu), je nastalo po poimenovanju ceste (ulice) v starem Rimu, ki je vodila od zahoda do hriba *Caelius*, enega izmed znamenitih sedmih rimskih gričev (lat. *Mons Caelius*, ital. *Celio*). Samostan je (iz palače na hribu *Caelius*, podedovane po očetu) ustanovil sam Gregorij in v prvih letih meništvja v njem tudi prebival (sicer pa je iz očetovega premoženja med drugim ustvaril še šest samostanov na Siciliji [SJS II: 28], LUKMAN 1980: 17, 20).

³⁰ Danes *Bazilika sv. Janeza in Pavla* v Rimu (*Basilica Santi Giovanni e Paolo*).

³¹ Glej op. 26.

³² *Porta San Paolo* v Rimu (prvotno lat. *Porta Ostiensis*) med Rimom in Ostio.

³³ БОГА

³⁴ ШЕСТЬ

³⁵ Glej op. 34.

благѣноуѡуѡу григору глагола· помилоу
и ма рабе ба³⁶ вѣшнѣаго іако много поговѣ
хъ· а мало ми іені ала· Блаженіи же приз
вавъ словѣхъ своіеу глагола іемоу· іди брате
аждъ іемоу аровѣхъ³⁷ златницъ· сзтвори
же братъ тако· вѣзмъ же ништині³⁸ зла
тницъ отиде· пакъ же мало помоу аивъ· тре
тинѣ въ тѣ жде дѣнь приде къ блаженуѡуѡу
григориу глагола· помилоу ма рабе бога
вѣшнѣаго· аждъ ми аровѣхъ благословъ
іеніе іако много поговѣхъ· Блаженіи же
призвавъ словѣхъ своіеу глагола іемоу· іди
аждъ іемоу аровѣхъ³⁹ златницъ· отъвъ
штавъ же глагола· вѣрѣ ми іми чѣстнѣи
отъче іако нѣтъ остаа ни іедина злати
ца въ ризници· глагола к іемоу блаженіи·
не імаши ли іного никакоже сзсѣда· ни
ли ризна да аси іемоу· онъ же отъвъша
въ рече· іного сзсѣда чѣстнѣи отъче не
імамъ· развъ сѣбѣрѣаго блюда· иже
іе посѣлаа госпожа великаа съ коуцинѣ⁴⁰

Gregoriju, rekoč: »Usmili se me, služabnik
Boga najvišjega, kajti mnogo sem izgubil,
dal si mi pa malo.« Blaženi je poklical
svojega slugo in mu rekel: »Pojdi, brat,
daj mu drugih šest zlatnikov.« In brat je
storil tako. Vzel je ubogi dvanajst zlatnikov
in odšel. Pa je znova malce počakal in že
je tretjič istega dne prišel k blaženemu
Gregoriju, rekoč: »Usmili se me, služabnik
Boga najvišjega! Ponovno mi daj blagoslov,
kajti mnogo sem izgubil.« Blaženi pa
je poklical svojega slugo in mu rekel: »Pojdi,
daj mu naslednjih šest zlatnikov.« Ta pa
mu je odgovoril: »Verjemi mi, spoštovani
oče, v zakladnici ni ostal niti en sam
zlatnik več.« Blaženi mu je rekel:
»Nimaš nobenega drugega predmeta ali
oblačila, da bi mu ga dal?« Pa mu je odgovoril:
»Spoštovani oče, nobenega drugega predmeta
nimam, razen srebrne sklede, v kateri ti
je častitljiva gospa poslala kašo.«

62 – recto [Sev in Blg 121 oz. Supr 123]

глагола къ іемоу рабъ бѣни⁴¹ григориу· іди
брате аждъ іемоу блюдъ тѣ· братъ же
сзтвори іакоже повелѣ іемоу блаженіи·
и дѣстъ ништоуѡуѡу· ништині же възе
мъ⁴² златницъ и сѣбѣрѣи блюдъ отиде·
іерда же и поставиша патриарха стѣи⁴³ црѣ
кви рѣмѣстѣи· по обзѣаю патриаршъ
скоу· повелѣ сакелару своіемоу въ іединѣ
дѣнь· іедноуѡу привести⁴⁴ вѣ⁴⁵ маломѣштині·

Božji služabnik Gregorij mu je rekel: »Pojdi,
brat, daj mu to skledo.« Brat je storil,
kar mu je zapovedal blaženi, in dal
ubogemu. Ubogi pa je vzel dvanajst
zlatnikov in srebrno skledo ter odšel.
Ko pa so ga postavili za patriarha svete
rimske cerkve, je nekega dne po patriarhovski
navadi zapovedal svojemu upravniku,⁴⁴
naj na njegovo pogostitev istočasno pripelje

³⁶ Glej op. 33.

³⁷ Glej op. 34.

³⁸ Дѣвъ на дѣсѣте

³⁹ Glej op. 34.

⁴⁰ съ коуцинѣ namesto pravilne sklonске oblike instr. sg. съ коуцинѣи; v mlajšem prevodu: съ сочинѣомъ
квашеномъ – sln. s kvašeno lečo ([SJS IV: 142]; PETKOV 1993: 33^[29])

⁴¹ бѣни

⁴² Glej op. 38.

⁴³ свѣтъи

⁴⁴ Stcsl. сакеларин, сакеларѣ, сакеларъ; gr. σακελλάριος, lat. sacellarius – sln. vodja kapele ali blagajne
/ zakladnice (tj. zakladnik, tudi ekonom) [SJS IV: 7].

⁴⁵ Дѣва на дѣсѣте

на трепѣжъ своѣхъ да обѣдоуѣхътъ съ нѣмъ.
сакѣларїи же сътвори іакоже повелѣ ѿ нѣмъ
патриархъ. и призва въ⁴⁷ мѣжъ нѣштъ.
и іегда сѣдоша съ патриархомъ. на трепе
жѣ обрѣтоша сѣ гѣ.⁴⁸ призвавъ же сакѣла
ра глагола ѿ нѣмъ. не бѣхъ ли ти рекъ въ⁴⁹ по
зваши. то како безъ моего повелѣнія
три на десѣте ісѣи позвавъ. сакѣларъ же
сѣдѣшавъ. и пристрашенъ бѣвъ. отъвѣ
штавъ рече к ѿ нѣмъ. вѣроу ми ѣстъ нѣзи
владѣико. дѣва на десѣте іхъ ісѣтъ. тре
тинаго на десѣте не видѣше никътоже.
рѣвъ патриархъ ісѣнъ. обѣдоуѣхъше
мъ же нѣмъ. видѣше⁵⁰ патриархъ третина
го на десѣте сѣдѣшта на країи стола. и сѣ
лице іего обрѣтъ ізмѣнише. овогда ѿ
видѣти и бѣше сѣда. овогда же отрока.
и іегда же всташа съ трепѣжи. нѣзи въсѣ
отъпоустѣ блаженїи. а третинаго на де
сѣте. видимаго тако ѿмѣна. а и за
рокъ. и въсѣдѣ и въ кѣтъ своѣхъ глагола

dvanajst revežev, da bodo jedli z njim.⁴⁶
Upravnik je storil, kar mu je zapovedal
patriarh, in povabil dvanajst revnih mož.
Ko pa so sedli s patriarhom, se jih je na
pogostitvi znašlo trinajst. Poklical je upravnika
in mu dejal: »Ali ti nisem bil rekel, da
jih pokliči dvanajst? Kako to, da si jih,
brez mojega dovoljenja, povabil trinajst?«
Ko je upravnik to slišal, se je prestrašil
in mu odgovoril: »Verjem mi,
spoštovani sveti oče, dvanajst jih je.
Trinajstega ni, razen samega
patriarha, videl nihče.« Med
jedjo je patriarh gledal trinajstega,
ki je sedel na koncu mize. In glej,
njegov obraz je spreminjal obliko,
zdaj je bil videti starec, zdaj otrok.
Ko pa so vstali od mize, je blaženi
vse ostale odslovil, trinajstega, ki je
izgledal tako nenavadno, pa je prijel
za roko. Odpeljal ga je v svojo izbo

62 – verso [Sev in Blg 122 oz. Supr 124]

ѿ нѣмъ. заклїнаѣхъ тѣ ѿ велицѣи силѣ въсе
дръжителѣ бoga. повѣжда ми къто тѣ
ісѣн. и что ісѣтъ іма твоѣ. онъ же рече
к ѿ нѣмъ. и еже възпрашаши мене м
іего. то и то ѿмѣню ісѣтъ. обѣче ѣхъ ісѣмъ
ѿвогъзи. пришѣдши к тебѣ іегда бѣ
въ манастири сѣдаго⁵¹ днѣдрѣа апосто
ла. нарицаемаго клиоскавръ. іегда съ
дѣше въ хѣзїнѣ и писаше. ѿ нѣмъ же
да дѣва на десѣте златницъ. и сѣрѣвръ
нѣзи блѣдъ иже ти бѣ посѣлаа съ коуци
и⁵² блаженна силѣна мати твоѣ. и да ѿ
вѣси іако ѿтѣ дѣне того ѿтѣнѣиже пода

in mu rekel: »Rotim te pri veliki sili
vsemogočnega Boga! Povej mi, kdo
si, in kako ti je ime!« On pa mu je
odvrnil: »Zakaj sprašuješ po mojem
imenu? Tudi to je nenavadno. Sicer pa
sem jaz tisti ubogi, ki je prišel k tebi,
ko si bil v samostanu sv. Andreja
apostola, imenovanem Clivus Scauri.
Ko si sedel v celici in pisal, si mu
dal dvanajst zlatnikov in srebrno
skledo, v kateri ti je tvoja mati,
blažena Silvija, poslala kašo. In da
veš, tistega dne, prav takrat, ko si me

⁴⁶ Papež Gregorij I. in njegova mati Silvija (515 ali 525 – 592), ki je bila prav tako poznana po svojem usmiljenju, naj bi resnično vsak dan pripravila kosilo za dvanajst revežev.

⁴⁷ Glej op. 45.

⁴⁸ Три на десѣте

⁴⁹ Glej op. 45.

⁵⁰ V grškem besedilu je zapisano: ἐθεώρει – sln. *gledal je* [Blg 121^[23]], v mlajšem prevodu pa: *zrvalše*, oblika stcsl. glagola *zrѣти* – sln. *videti, gledati, zreti* ([SJS I: 691–692]; PETKOV 1993: 34^[8]).

⁵¹ Glej op. 26.

⁵² Glej op. 40.

ми съ дѣлзготрѣпѣниемъ. ѿ простомъ
срѣдѣцѣмъ. нарекѣ тѣ гѣ⁵³ патриархъ бѣ
ти. свѣтѣи цркви своѣи. за нѣже ѿ крѣ
въ своѣхъ пролиа. ѿ бѣти ти прѣимѣни
коу. ѿ намѣстѣнникоу врѣхъвѣнаго ап
стола⁵⁴ петра. глагола же к ѿмоу блаже
нзѣн григорин. како вѣси тѣзѣ іако тѣгда
нарекѣ гѣ⁵⁵ бѣти мѣнѣ патриархъ. ѿнѣ
же ѿтѣвѣштавѣ рече. не іельма ли іагѣ
лѣ гѣ⁵⁶ всѣдрѣжитѣла іемъ іѣзѣ. то того
рѣди вѣдѣ. ѿ тогда бо господѣ ма бѣ
послалѣ к тебѣ. іскоуити ѿсрѣдне
твоѣ. іште ѿбо чловѣколюбнѣ. і не
чловѣкомъ творѣши вѣдѣти мѣлостѣ
своѣхъ. Блажензѣи же то слѣшавѣ ѿвоі
са. не ѿбо бѣаше доголѣ вѣдѣлѣ іагѣ
ла. ікѣи кѣ чловѣкоу бо бесѣдова ѿ възирѣ

obdaril, potrpežljivo in z odprtim
srcem, je Gospod namenil, da postaneš
patriarh njegove svete cerkve, za katero
je prelil svojo kri. Da boš naslednik
in namestnik najvišjega apostola
Petra. « Blaženi Gregorij pa mu je
rekel: »Kako veš, da je Gospod takrat
določil, da postanem patriarh?« On
pa mu je odgovoril: »Mar nisem jaz
angel vseмогоčnega Boga? Zato
vem. Takrat me je namreč Gospod
poslal k tebi, da preizkusim tvoje
prizadevanje: je iskreno človekoljubje,
ali samo želja, da bi ljudje opazili tvoje
usmiljenje. « Ko je blaženi to slišal, se je
prestrašil, saj do tedaj še ni videl angela,
da bi se pogovarjal s človekom in ga opazoval.

[IX] 63 – recto [Sev in Blg 123 oz. Supr 125]

на нѣ. рече же іагѣлѣ кѣ блаженѣмъ. не
боі са. се послалѣ ма гѣ⁵⁷ да бѣдѣ съ
тобоіхъ вѣ житиі семъ. блажензѣи же слѣ
шавѣ то ѿтѣ іагѣла паде ницѣ на землѣ.
ѿ поклоні са господѣу гѣла. ⁵⁹ іште малаи
того рѣди даііна ѿ нѣчѣже сѣшта. толи
ко множѣство штедрѣтѣ показѣ ѿ мѣнѣ
прѣмѣлостивзѣи гѣ. ⁶⁰ іакоже іагѣла своі⁶¹
послалѣи кѣ мѣнѣ. бѣти іемоу съ мно
іхъ вѣнѣхъ. како ѿбо слѣвѣ сѣподѣбѣ
са прѣвѣвѣштинѣ вѣ заповѣдѣхъ іего.
ѿ дѣлаіште прѣвѣдѣ. безъ лѣжа бо іестѣ рѣ
кѣи. іако мѣлостѣ хѣлантѣ са на сѣдѣ.
ѿ мѣлостѣ ништа вѣ зѣмѣмъ даіѣтѣ богѣу.

Pa je angel rekel blaženemu: »Ne boj
se! Glej, Gospod me je poslal, naj bom
v tem⁵⁸ življenju s teboj. « Ko je blaženi
to slišal od angela, je padel predse na
zemljo. Poklonil se je Gospodu in rekel:
»Če mi je usmiljeni Gospod samo zaradi
te majhne, povsem neznatne, daritve
izkazal tolikšno milost in mi poslal
svojega angela, da bo vedno z menoj,
kolikšne slave so deležni šele tisti, ki
žive po njegovih zapovedih in ravnao
pravično. Kajti pravičen⁶² je tisti, ki pravi,
da *usmiljenje slavi zmago nad sodbo*.⁶³
Kdor ima s siromakom usmiljenje, daje

⁵³ господѣ

⁵⁴ апостола

⁵⁵ господѣ

⁵⁶ господѣ

⁵⁷ Glej op. 55.

⁵⁸ житиіе се – sln. *pozemsko življenje* (življenje na zemlji) [SJS I: 609–610]

⁵⁹ глагола (stcsl. глагола)

⁶⁰ Glej op. 55.

⁶¹ своіѣго

⁶² безъ лѣжа – sln. *brez laži*, tj. *pravičen* [SJS II: 141–142]; v mlajšem prevodu: *нельжен* sln. *odkritosr-*
čen, pravičen ([SJS II: 369]; PETKOV 1993: 35^[3])

⁶³ Jak. 2/13 (SvP 1282).

тѢ же самъ аггелскъиъ господь. стрѣди
чловѣчьскѣхъ спасеніи. глголетъ къ ѓ
деснѣиъ стоаштинѣиъ.⁶⁶ грядѣте благо
словѣиъни отъца моѣго. прїимѣте ѓго
тованіе вѣмъ цѣсарѣство. ѓтъ наъла ми
роу. ѓл'ченъ бо вѣхъ и дасте ми ѓсте.⁶⁷ жѣ
дъиъ вѣхъ и напоиѣте ма. стрѣниъ вѣ
хъ и навѣдѣте ма. болѣхъ и прїестїиѣте
мене. нагъ вѣхъ и ѓблѣкѣте ма. въ темъ
ниці и прїдѣте къ мѣнѣ. ѣльма ѓво съ
творїте ѣдномѣѣѣтъ брѣтиѣ сѣа моѣ хѣ
дѣла. то мѣнѣ сътворїте. вѣди же вѣсѣ
мъ намъ почитѣиъштинѣиъ же и послѣ
шѣиъштинѣиъ. ѓсѣлѣшати блаженъиъ тѣ
гласъ. и вѣчъиъиъхъ блаженъиъ. ѣже ѓго
това боуъ любаштинѣиъ и. да нѣиъ съпрїиѣ

posojilo Gospodu.⁶⁴ Prav ta angelski Gospod,⁶⁵
ki odloča o človekovi odrešitvi, *poreče*
tistim, ki bodo na njegovi desnici: »Pridite,
blagoslovljeni mojega Očeta, prejmite
kraljestvo, ki vam je pripravljeno od začetka
sveta! Zakaj lačen sem bil in ste mi dali jesti;
žejen sem bil in ste mi dali piti; popotnik sem
bil in ste me sprejeli; bolan sem bil in
ste me obiskali; nag sem bil in ste me oblekli;
*v ječi sem bil in ste prišli k meni.*⁶⁸ *Kar*
ste storili kateremu izmed teh mojih
*najmanjših bratov, ste meni storili.*⁶⁹ Naj
bo vsem nam, spoštljivim in pokornim,
moč uslišati ta blaženi glas. In
naj nas Jezus Kristus ustvari za
prejemnike večnih dobrot, ki jih

63 – verso [Sev in Blg 124 oz. Supr 126]

мникъиъ сътворїтъ хѣ бгъ.⁷⁰ прѣчїиѣтыѣ
рѣди матере ѣго стѣла⁷¹ богородица. ѓкѣ
томоуъ поѣбѣдѣтъ слава ѣсѣтъ и покла
нѣниѣ. нѣниѣ и прїсно и въ вѣкы вѣко
мъ. ѣминъ.

Bog namenja tistim, ki ga ljubijo.
Zaradi njegove prečiste matere, Svete
Bogorodice, mu pristoji slava, čast in
poklon; zdaj, za vedno in na vekov veke.
Amen.

⁶⁴ Preg. 19/17 (SvP 608).

⁶⁵ V grškem besedilu je zapisano: ὁ τῶν ὁλῶν κύριος – sln. *Gospod vsega sveta* [Blg 123^[15]]. Bodisi gre za napako ali približno razumevanje grškega besedila [SJS I: 37]. V mlajšem prevodu: *vъсѣѣ гѣ – sln. Gospod vseh* (PETKOV 1993: 35^[4]).

⁶⁶ глголетъ къ ѓ деснѣиъ стоаштинѣиъ instr. pl. namesto къ ѓ деснѣиъ стоаштинѣиъ dat. pl.; v mlajšem prevodu: *глетѣ сѣиъиъ w деснѣиъ его* (PETKOV 1993: 35^[5])

⁶⁷ ѓсте namesto ѓсти [Blg 123], v mlajšem prevodu pravilno: *ѓсти* (PETKOV 1993: 35^[7])

⁶⁸ Mt. 25/34–36 (SvP 1083).

⁶⁹ Mt. 25/40 (SvP 1083).

⁷⁰ христѣ боуъ

⁷¹ сѣа тѣла

LITERATURA

A

[*Supr*] Supraseljski *kodeks-čti-minej za marec*, starocerkvenoslovanska redakcija, XI. stoletje. Rokopisna zbirka NUK v Ljubljani. Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov. *Cod. Kop.* 2. 236 str. (Dosegljiv na spletni strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/kopitarjevazbirka/>.)

[*Kop*] *Kopitarjev prepis celotnega Supraseljskega kodeksa, 1838–1840*. Rokopisna zbirka NUK v Ljubljani. Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov. *Cod. Kop.* 1. 599 str. (Dosegljiv na spletni strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/kopitarjevazbirka/>.)

B

[*Mikl*]: Fran MIKLOŠIČ, 1851: *Monumenta linguae palaeslovenicae e Codice Suprasliensi*. Vindobonae. 470. *Sign.* 20815 II in 20915 II.

[*Sev*]: Сергей СЕВЕРЬЯНОВ, 1904: Супрасельская рукопись. Том I. *Памятники старославянского языка*. Том II, вып. 1-й. Санктпетербург. 236. Ponatis iz 1956. *Editiones monumentorum slavlicorum veteris dialecti*. Herausgegeben vom Seminar für slavische Philologie der Universität Graz. Vol. 1. Graz. 1–272 (1. knjiga) in 272–570 (2. knjiga).

[*Blg*]: Супрасълски или Ретков сборник в два тома. Йордан Заимов (Увод и коментар на старобългарския текст), Mario CAPALDO [Марио Капалдо] (Подбор и коментар на гръцкия текст). Българска академия на науките. 1. София 1982. 564 str. 2. София 1983. 602 str.

C⁷²

Vanda BABIČ, 2011a: Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – Zgodbe, kraji in osebnosti ljubljanskega dela Supraseljskega zbornika (prvi del besedil – do Mučenja sv. Sabina). *Slavistična revija* 59/2. 161–178.

–, 2011b: Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – Žitja svetnikov v ljubljanskem delu Supraseljskega zbornika (drugi del besedil – od Mučenja sv. Sabina do konca). *Zora* 80. 57–77.

Л. БОЕВА, 1978: О житиях Супрасельского сборника. *Palaeobulgarica* 2/3. 60–71.

Mario CAPALDO, 1980: За състава на Супрасълския сборник. *Проучвания върху Супрасълския сборник*. Старобългарски паметник от X век. Доклади и разискания пред Първи международен симпозиум за Супрасълски сборник (28–30 септември 1977, Шумен). Уг. Йордан Заимов. София: Издателство на Българската академия на науките. 208–216.

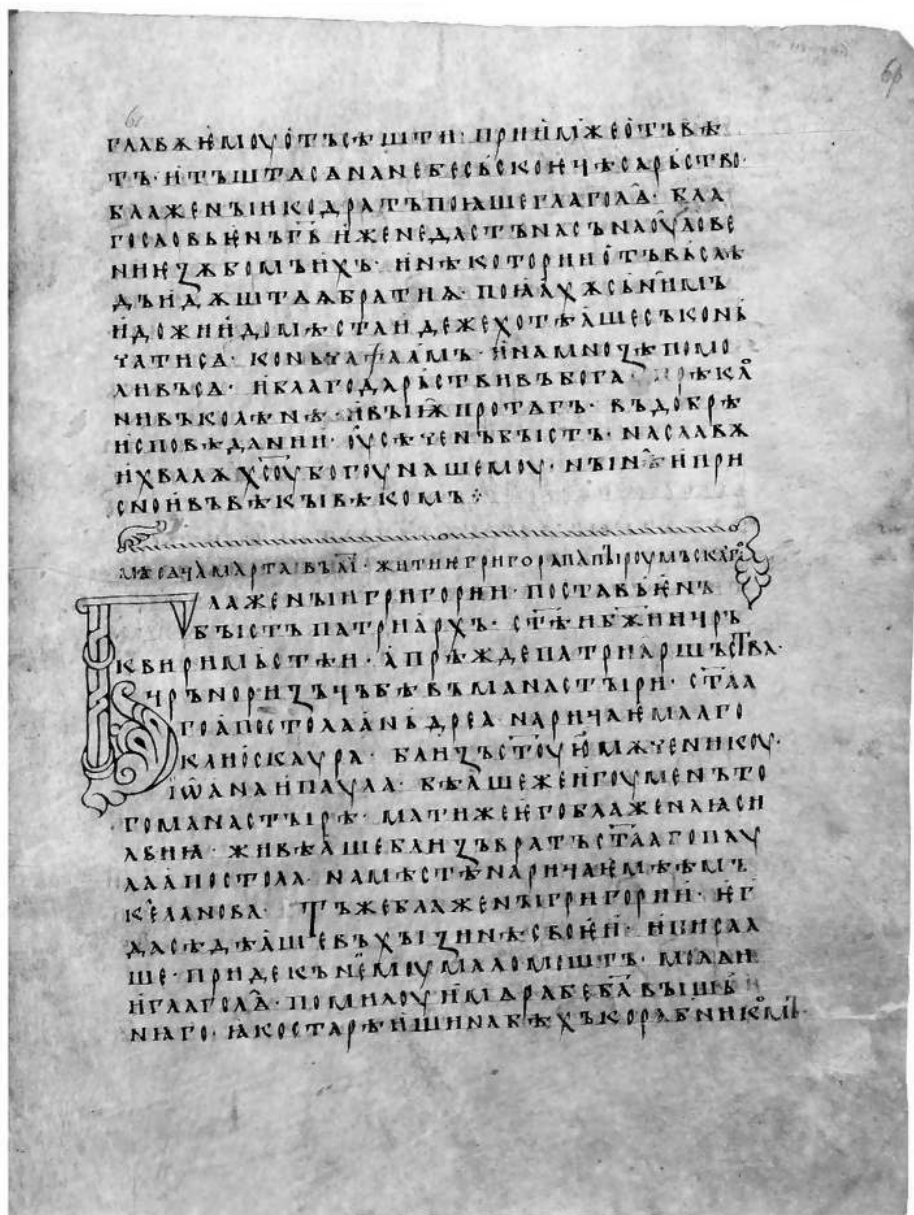
C. HANNICK, 1974: Die griechische Überlieferung der Dialogi des Papsies Gregorius und ihre Verbreitung bei den Slaven in Mittelalter. *Slovo* 24. 41–57.

⁷² Supraseljskemu zborniku je posvečeno ogromno člankov in študij. Izčrpen seznam teh najdemo v: [KME III: 781–784] in [*Blg* 11–16], zato tu navajam samo literaturo, ki je neposredno povezana s temo članka.

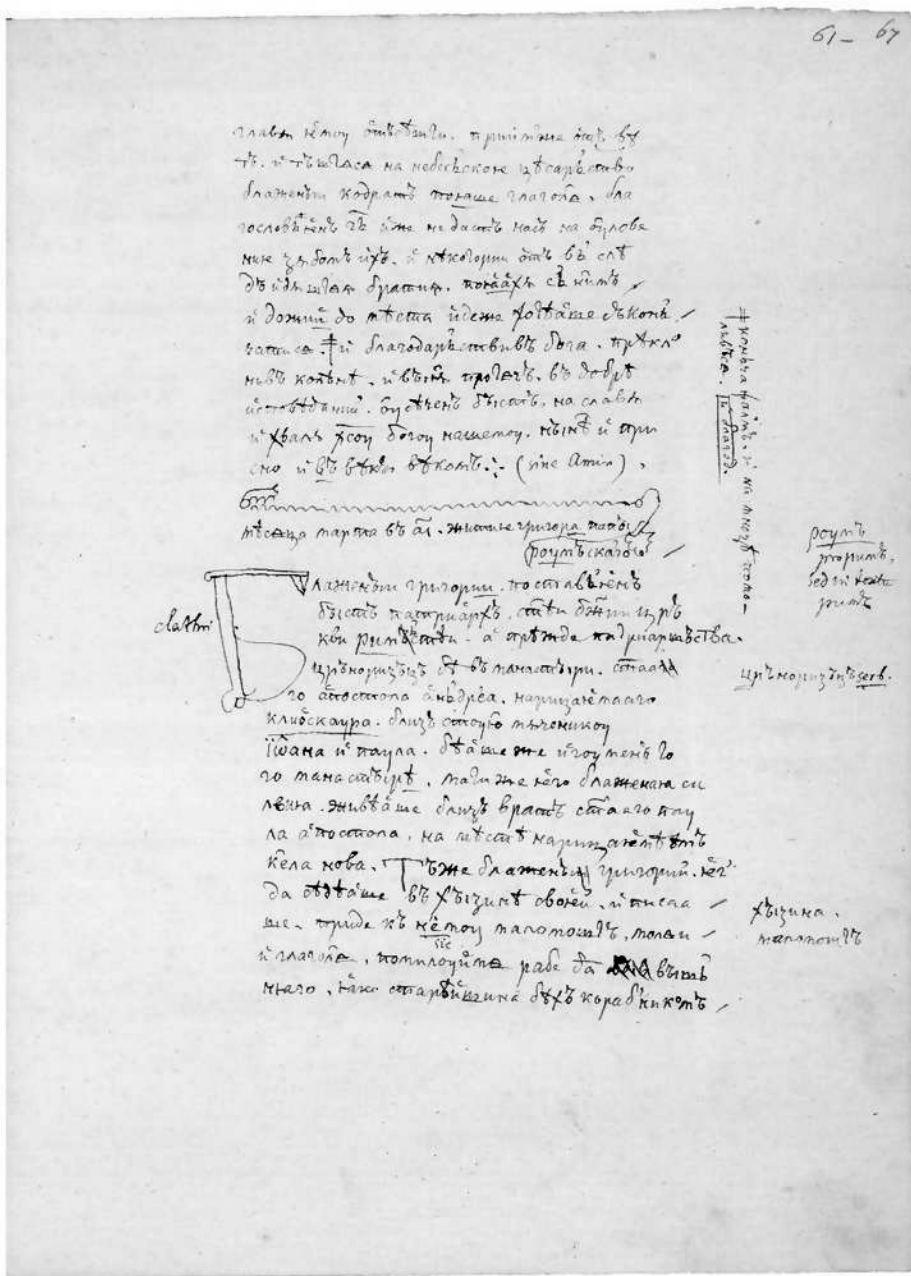
- В. ИВАНОВА-МАВРОДИОВА, Л. МАВРОДИНОВА 1983: За украсата на Супрасълския сборник. *Литературознание и фолклористика*. В чест на 70-годишнината на акад. Петър Динеков. Санктпетербург. 165–174.
- Vatroslav JAGIĆ, 1910: *Энциклопедія славянской филологіи*. Санктпетербургъ.
- Е. Ф. КАРСКИЙ, 1979: *Славянская кирилловская палеография*. Москва.
- Куйо КУЕВ, 1980: История на Супрасълския сборник. *Проучвания върху Супрасълския сборник*. Старобългарски паметник от X век. Доклади и разискания пред Първи международен симпозиум за Супрасълски сборник (28–30 септември 1977, Шумен). Уг. Йордан Заимов. София: Издателство на Българската академия на науките. 9–12.
- П. А. ЛАВРОВ, 1914: Палеографическое обозрение кирилловского письма. *Энциклопедия славянской филологии* (Под ред. И. В. Ягича. ИОРЯС, Вып. 4.1.) Петроград. 304.
- Franc Ksaver LUKMAN, 1980: *Gregorij Veliki in njegova doba*. Celje. 284.
- Alphons MARGULIÉS, 1927: *Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis*. Heidelberg.
- Fran MIKLOŠIČ, 1862–1865: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae.
- Vladimir MOŠIN, 1971: *Kopitarjeva zbirka slovanskih rokopisov in Zoisov cirilski fragment iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani* (elektronska izdaja NUK Ljubljana). Ljubljana. 44–56.
- П. ПЕТКОВ, 1993: Два превода на Житието на Григорий Велики. *Palaeobulgarica* 17/3. 27–35.
- Проучвания върху Супрасълския сборник*. Старобългарски паметник от X век. Доклади и разискания пред Първи международен симпозиум за Супрасълски сборник (28–30 септември 1977, Шумен). Уг. Йордан Заимов. София: Издателство на Българската академия на науките.
- [SJS I–IV]: *Slovník jazyka staroslověnského I–IV*. Praha 1966–1997.
- [SRL]: *Splošni religijski leksikon*. Ljubljana 2007.
- [КМЕ I–III]: *Кирило–Методиевска енциклопедия* Т. I–IV. София 1985–2003. Супрасълски сборник (avtorica prispevka: Лидия Стефова). Том III. 776–784.
- [ODB]: *The Oxford Dictionary of Byzantium*. I–III. New York 1991.

Prilogi:

- prva stran z besedilom *Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža* [Supr 121];
- prva stran Kopitarjevega prepisa *Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža* [Kop 132].



Prva stran besedila Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža [Supra 121].



Prva stran Kopitarjevega prepisa *Žitja sv. Gregorija, rimskega papeža* [Kop 132].

SUMMARY

The *Codex Suprasliensis*, the largest Old Church Slavic Cyrillic manuscript, was discovered by M. K. Bobrowski in 1823 in the Supraśl monastery in North-East Poland. Presently it is a priceless possession of three European national libraries: the Manuscript Collection of the National and University Library (NUK) in Ljubljana (first 118 folios), Russian National Library in St. Petersburg (16 folios), and National Library in Warsaw (the largest section—151 folios).

The codex was entirely written by one scribe, Retko, in the first half of the 11. c. in the Western part of East Bulgaria, on a well-processed vellum. The text is rendered without spaces between words, with evenly written characters of the early form of Cyrillic, i.e., in a magnificent calligraphic *ustav* writing. Decoration of the codex is simple: in the initials running down several rows on the left side in the beginning of individual texts and in the vignettes as dividers between texts, a simple geometric-knotwork ornamentation with floral motifs is executed.

By its content, the codex is a collection of ecclesiastic readings for the month of March (menology) with hagiographies of Orthodox saints and a collection of homilies for Lenten and Easter season (panegyric). It includes 285 pages in total (37 volumes and 48 texts, including 24 hagiographies, 22 homilies [mainly of St. John Chrysostom], one an adoration and one a prayer).

The Ljubljana part of the monument includes the first nineteen texts of the codex (seventeen ecclesiastic readings for the days between March 4–24, one an adoration and one a prayer). These are mainly hagiographies of Orthodox saints, describing only the “saintly” part of their lives: martyrdom and various miracles conjured by the ardent prayers of the suffering Christians. Five hagiographies (mainly called житие) differ in content from the “martyrdom” hagiographies (called мѣчение, мѣка от страсть), as they emphasize saints’ saintly lives and miracles, which brought many non-believers to believe in God. Among them is also the eighth text—*Hagiography of St. Gregory, Pope of Rome*—on pages [Sev 119^[15]–124^[5]], with the story of his exemplary life, legendary altruism and compassion for the poor. The article provides a transliteration of the entire hagiography according to the paleographic method with accentuation and a Slovene translation of the text.